

EPERJES KÖZÉPKORI ÁGYÚÖNTŐHÁZA ÉS PUSKAPORMALMA.

(Második közlemény.)

IZSGÁLAT alá véve a XV. század hatvanas éveiből fennmaradt számadáskönyv töredékeinek adatait, azt tapasztaljuk, hogy az eperjesi öntőház üzemben van ugyan, de a munka mérsékelten folyik és most már nemcsak öldöklő szerszámokat, hanem a béke és szeretet igéinek meghallgatására hívó harangokat is öntenek benne. 1463-ban egy György nevű kannaöntő az ágyúk és harangok készítő mestere, a ki erre az évre 22 $\frac{1}{2}$ forintot, a következőre pedig összesen 5 forintnyi jutalmat kap munkájáért, György még 1469-ben is a város szolgálatában áll, a mikor összesen 3 forint fizetést kap. Rajta kívül Miklós molnár, a ki 1464-ben az ágyúk beágyazása körül van elfoglalva, $\frac{1}{2}$ forintnyi jutalmat kap. Ugyanezen évben a város megvesz egy öreg mozsarat $\frac{3}{4}$ frtért, de csak a felhasználható réz kedvéért, $\frac{1}{4}$ forintért pedig öt závárt készített ajtókra és ágyukra.

1466-ban Gergely kovács dolgozik az öntőházban, Bernát bodnár pedig az öntőformákhoz való pántokat készített (refin zw der forme).

Ennyi az egész, a mit 1455-től fogva 1497-ig az eperjesi ágyúöntőház működéséről tudunk. 1497-el — mint már említettük — a számadáskönyvek teljes sorozata kezdődvén, innen fogva tárgyunkra már legalább chronologice összefüggő adatok állanak rendelkezésünkre.

Az 1497—98-ból való adatok tárgyunkra vonatkozólag szüksézuaiak, ezt talán annak lehet tulajdonítani, hogy ekkor már évek óta béke és nyugalom honolt hazánkban, fegyverkezésre, háborús előkészületekre, készenlétre tehát nem is volt szükség. Ebben az időben legfeljebb a szőlőkben szüretnek alkalmával durrognak a puskák és úgy látszik erre a célra («ad vinum») vesz a város 1497-ben 24 dénárért egy lőfegyvert. 1498-ban a hadügyi kiadás mindössze 43 dénár. Ennyiért vett Eperjes egy bizonyos Schreter Tamástól puskaport, a mi meglehetősen csekély fogyasztásra mutat.

1499-el mintha mégis valami készülődés, mérsékelt fegyverkezés indulna meg Eperjesen. Lehet, hogy a város eddigi mulasztásait pótolva csak karba óhajtotta hozni fegyvertárát, de az sincs kizárva, hogy esetleg a török elleni készülődésben kellett a városnak részt venni. Mindenesetre feltűnő, hogy az előbbi évhez képest nagy tömeg, 717½ dénárnyi puskaport készít a városi puskapormalom. Golyó az volt, elég, mert ezeknek készítése mindössze 3 dénárjába kerül a városnak. A puskapormalom és ágyúöntő mestere valami János, a ki csak egyetlen legjobb minőségű lőfegyvert készít 55 dénárért, egyéb dolog hiján pedig harangokat önt. Puskaporos hordók, ágyúkhöz való kötél és ágyúzavár beszerzésére fordít még ez évben pénzt a város, a mivel az 1499. évi hadi kiadások befejezést nyernek.

1500-ban ismét megindul az ágyúöntés, de ezen felül egyéb nem is történik. János, az ágyúöntőmester ez évben 300 dénárnyi jutalmat és 50 dénár kölcsönt kap. János mester nem egyedül dolgozik az öntésnél, hanem fújtató legényei (suflores) vannak, a kik 9 dénár jutalmat kapnak, míg az ágyúöntéshez való forma készítéseért az asztalos 10 dénár jutalmat kap. Ez évben 50 dénárért egy lőfegyvert is szerez a város.

Innenfogva 1505-ig ismét szünet áll be a fegyverkezésben,

mindössze 1504-ben ad a város 8 dénárt a puskarporos hordók javítására.

Az 1505—6. esztendő ismét mozgalmasabb. Ezekben az években ismét sokat szerepel János ágyuöntő mester és még két ismeretlen nevű pixidarius. 1505-ben János némely lőfegyver tisztításáért egy ízben 100 dénárt, egyéb munkálataiért pedig összesen 400 dénárt, a két névtelen pixidarius pedig 200 dénárt kap. Ebben az évben olvasunk először az eperjesi számadáskönyvekben puskaagyak (puska «nyele», mondja a számadáskönyv) készítéséről, melyekért a város valamelyik asztalos-mestere a készítésért összesen 12 dénár jutalmat kapott.

1506-ban Eperjesen nagyarányú tüzérségi anyagbeszerzés folyik. Tizenkét szakállas ágyut és 1500 golyót szerez be ekkor a város, ezeken felül János mester az ágyuöntéshez vagy puska-porkészítéshez való fát szállít a városnak, összesen 34¹/₂ dénárnyi értékben.

Ugyanekkor egy kézi lőfegyvert is vesz a város 20 dénárért.

1506-tól fogva el egészen 1509-ig — tekintettel a békeséges időkre — még csak említés sem történik az eperjesi arzenálról, 1509.—10.—11-ben azonban ismét a hadiszerek re-constructiójáról számolhatunk be. Főleg a puskapormalom működik, az ágyuöntő házban a munkálatok mintha szünetelnének. 1509-ben, eltekintve attól, hogy puskaport és egy puskarporos hordót vesz a város, igen nevezetes intézkedést találunk arra nézve, hogy a város ijjászai a lőfegyverrel való bánást megtanulják. Ekkor ugyanis a város 50 dénárnyi jutalmat tűz ki arra, hogy az ijjászok a lőfegyver kezelésben magukat gyakorolják. Ebből az intézkedésből az következik, hogy a lőfegyver használata ekkor — 1509-ben — még korántsem általános, sőt meg lehet, hogy taktikai okokból a zajtalanul működő tökéletes és e mellett biztos nyilnak még mindig előnyt adnak a lármával járó és tökéletes biztosságúnak épen nem mondható tüzi lőfegyverekkel szemben. Ugy látszik, hogy a tüzi lövészerszámok ekkor még csak a várivásoknál és várharcoknál részesülnek előnyben a régi ballistákkal szemben.

1509-ben 43 dénárért kézi lőfegyvert vesz a város, a városi ágyuk tisztításáért pedig 50 dénárt kapnak a pixidariusok.

Nagyarányú puszkapor készítés 1510-ben folyik. Ekkor valami Monkos János nevű puszkaporgyártó dolgozik Eperjesen, a ki nagyon valószínűen János ágyúöntő mesterrel azonos. Ebben az évben összesen 1341 $\frac{1}{2}$ dénárt fizet ki a város puszkaporért, a miből 125 dénár ugyancsak puszkapor fejében egy bizonyos Gál nevű trombitásnak jut, a többit pedig Monkos János kapja. Ugyanekkor egy olesó lőfegyvert is szerez a város három dénárért.

1511-ben a puszkapormalom számára a különböző vegyületek összetöréséhez egy nagy mozsarat vesz a város, melynek ára közel 50 dénár volt.

1511-től 1515-ig újabb szünet áll be Eperjes arzenáljának működésében. 1515-től fogva azonban, midőn már a nemzet Belgrád elestéhez és Mohácshoz közeledett, az imminensen és állandóan fenyegető török veszély hatása alatt a város egyre készülődik és folytonosan fegyveres készenletben van. Legjobban folyik az eperjesi arzenálban a munka 1516—1521 között, a mikor a fegyverkezés kulminál. Ebben az időszakban az akkori viszonyokhoz képest rengeteg pénzt költ a város lőfegyverekre, de különösen puszkaporra, úgy, hogy ez a kor az eperjesi puszkapormalom fénykorának nevezhető.

1515-ben János ágyúmester buzgó szorgalommal dolgozik. Összesen 5 $\frac{1}{2}$ forintot keres ebben az évben, a melyből egy nagy mozsár öntéseért magáért négy forintot kap. Nyolcz kézi lőfegyvert is vesz ekkor a város, összesen 10 frt értékben, a miből az következők, hogy ezek már finomabb, tehát ezért drágább puszkák voltak.

Míg 1515-ben az eperjesi «arzenál» összesen 15 $\frac{1}{2}$ frt-nyi kiadást emésztet fel, addig:

1516-ban	— — — — —	48 frt	45	dénárt
1517-ben	— — — — —	89	«	42
1518-ban	— — — — —	58	«	39 $\frac{1}{2}$
1519-ben	— — — — —	89	«	40
1520-ban	— — — — —	58	«	91
1521-ben	— — — — —	73	«	72
1522-ben	— — — — —	56	«	31 $\frac{1}{2}$
1523-ban	már csak	13	«	42
1524-ben	— — — — —	10	«	02
1525-ben	— — — — —	03	«	04 $\frac{1}{2}$
végül 1526-ban	— — — — —	66	«	48 $\frac{1}{2}$
		Összesen	583 frt	06 dénár,

nem számítva az 1526. évi hadjáratokban lőfegyverekre és hozzájuk való mindenféle kiadott összeget.

Ebből a kis statisztikai összeállításból láthatjuk, hogy ebben az időben, különösen 1517. és 1519-ben, a mikor a hadikiadás a legmagasabb, midőn a puszkapor és ágyuköltségek majdnem 90—90 forintig emelkednek, úgy az ágyuöntőház, mint a puszkapormalom létjogosultsága kétségen felül igazolva van.

A mi már most az eperjesi «arzenál» ezen korbeli működésének részleteit illeti, elmondhatjuk, hogy aránylag több és nagyobb szerep jut a puszkapormalomnak, mint az ágyuöntőháznak. Ekkor ugyanis a város már meglehetősen fel van szerelve lőfegyverekkel, azokat már inkább csak karban kellett tartani, de magát az ágyuparkot szaporítani nem nagyon volt szükséges. A mi lőfegyverbeszerzés előfordul, az eltekintve az 1517. évi nagyobbarányú vételektől — inkább kézi lőfegyverbeszerzés.

1516-ban puszkaport, melynek talentuma ekkor 14 dénár, összesen 15 frt 74 dénár árát szerez be a város. Ebből Gál trombitás, a ki úglátszik az eperjesi arzenál alkalmazottja volt, 3 frt 50 dénárt kap.

Megemlítésre méltó, hogy ekkor már *kétféle* puszkaport különböztetnek meg, *kézi* (manualis) lőfegyverhez és *szakállas* (barbata) ágyuhoz valót.

Egy puszkaporoshordót 6 dénárért vesz a város.

Ebben az évben 500 golyót készíttetnek, áruk 2 frt 10 dénár.

János pixidarius ezen évben aránylag csak kevés pénzt, összesen 1 frt 75 dénárt keres.

Sokat dolgozik ekkor az ágyuk karban tartásán a városi kovácmester.

Egy ágyut beágyaz 2 forintért, ágyujavításokért kap 1 frt 25 dénárt, vaslemezekért («lamina ferri»), melyek az ágyuk javításához voltak szükségesek, továbbá egyéb a lőfegyver javításokhoz szükséges anyagért kap összesen 2 frt 90 dénárt, úgy, hogy a kovácmester munkájáért és a javításokhoz adott anyagért összesen 6 frt 15 dénárt kap.

Míg ez évben puskaporra több mint 15 frt lett kiadva, addig puskák és ágyuk (összesen kilencz darab) beszerzésére sokkal kevesebbet, összevissza 9 frt 5 dénárt fordít a város.

Lőfegyverek, főleg pedig kéziek beszerzése 1516-ban a következő: Egy olcsó puskát vesznek 5 dénárért, egy szakállas ágyut, mely az új eljárási mód szerint lett készítve, épen ezen okból drágábban 4 frtért vesznek, míg egy közönséges régi módi szakállas ára csak $1\frac{1}{2}$ frt volt. Természetesen érdekes volna tudni, hogy az ujmódi szakállason micsoda újdonság volt, új öntési mód szerint készült-e, vagy pedig szerkezetén volt-e valami újítás, azonban — sajnos — ezt a számadáskönyv nem részletezi. Vesznek még ebben az évben hat kézi lőfegyvert, négyet 2 frt 75 dénárért, kettőt pedig Gál trombitástól 1 frt 75 dénárért, úgy, hogy egy-egy kézilőfegyvernek ára körülbelül 70—80 dénár.

Egy nevezetes tétel szerepel ebben az esztendőben a város számadáskönyvében. Ugyanis azt olvassuk benne, hogy Eperjes városa ebben az esztendőben 75 dénárért egy *hadtudományi munkát* vett, a miből következik, hogy Eperjesen a haditudományt ekkor már nemcsak kontár módon, hanem rendszeresen művelték. Természetesen kíváncsiságunkat a számadáskönyv nem elégíti ki, mert azt, hogy ez a hadtudományi munka («ars militiae») erődítéstani, taktikai vagy tüzérségi stb. munka volt-e, eldönteni nem tudjuk. Azonban maga az a tény, hogy Eperjes városa ilyen könyvet vesz, a hadászat színvonalának emelkedését jelenti.

1517-ben az előző évhez képest a fegyverkezésben lényeges emelkedés tapasztalható. Így például puskaport összesen 25 frt 15 dénár árut szerez be a város, a mi az előző évi 15 frt áru beszerzéshez képest lényeges emelkedés. Közvetlenül a puska-poros malomból 13 frt 50 dénár árut vesznek, a mely árból egyuttal megtudjuk azt is, hogy $\frac{1}{2}$ mázsa puska-por 6 frt volt, egy mázsa pedig 12 frt. Míg Gál trombitástól, a ki úgy látszik már nagyban gyártja a puskaport 8 frt 85 dénárért vesznek puskaport, addig János pixidariustól, szóval a hivatásos puska-porkészítőtől csak 80 dénárért vesznek. Ebben az évben egy új ágyumestert fogad fel a város, kinek nevét csak sejtjük, de már ettől is két forint ára puskaport vesznek.

A golyók beszerzésében szintén emelkedés van, mert míg az előbbi esztendőben csak 500-at vettek, addig 1517-ben 4000 darabot vesznek 9 frtéért.

János, a régi pixidarius ebben az évben működéseért csak 50 dénárt kap, azonban a pixidáriusok együtt véve borralalól fejében 2 frt 52 dénárt kapnak.

Ebben az évben egy izben 4 frt ára ként is vesz a város.

A mint a puskaporgyártásnál, úgy az ágyuöntésnél, illetve a lőfegyverek beszerzésénél is ebben az évben jelentékeny emelkedés mutatkozik. Ugyanis az előző esztendőben erre a célra összesen csak 9 frtot fordítanak, míg ebben az évben (1517.) a lőfegyverek beszerzésére fordított összeg több mint ötször annyira, azaz 48 frt 25 dénár-ra emelkedik. Ezért a nagy összegért vesz a város összesen 11 szakállas, 2 egyéb ágyut és 7 puskát. A 11 darab szakállas közül 9 uj módi. Ezeknek az új rendszerű szakállasoknak ára négy kézi puskával együtt összesen 32 frt 15 dénár volt.

1518-ban emelkedett a puska por ára, mert Tamás pixidariustól, a ki valószínűleg az előző évben felfogadott ágyumester volt, $\frac{1}{2}$ mázsa puska port két és fél forintért fizet a város. Egyébként ebben az évben a puska por beszerzésére fordított költség összesen 26 frt 52 dénár volt, tehát csak valamivel több, mint az előző évben. Ebből a már említett Tamáson kívül még Gál trombitástól vesznek 12 frt ára puska port.

Ennek az évnek az adataiból az tűnik ki, hogy az eperjesi két ágyumester János és Tamás a felszaporodott munkát már nem győzték elvégezni, mert Eperjes városa kénytelen volt ebben az évben már az iglói pixidáriusokat is foglalkoztatni. Néhány puska nak, illetve szakállasnak javítását kellett nekik kiadni, a miért összesen négy forintnyi jutalmat kaptak.

1519-ben az eperjesi ágyumesterek közül az egyik 10 dénárt kap egy szakállas ágyu javításáért, János ágyumester jutalma pedig ebben az esztendőben nagyon sovány, mindössze 25 dénár volt.

Ebben az évben a puska poron kívül a város a kézi lőfegyverekhez való ólmot vesz 4¹/₂ dénárért.

Puskát 1518-ban mindössze kettőt vesz a város összesen

17 dénárért, azonban szakállast tiz darabot vesznek 26¹/₂ forintért.

Mint az már egy ízben megtörtént, ebben az évben ismét jutalmat tűz ki a város az ijjászok számára. A jutalom vagy segélydíj összege 1 frt volt és azok az ijjászok kapták, a kik a szakállas ágyukkal való bánásmódot igyekeztek elsajátítani. Szóval a város a maga ijjászait a régi és új tüzi-lőfegyverekkel való bánás megtanulására úgy látszik gazdasági okból akarta buzdítani, azért, hogy ne kelljen neki kétféle sereget — ijjászt és tüzért — tartani.

Nevezetes intézkedést tesz a város az 1519-ik év folyamán. Ugyanis már 1518-ban megtörtént, hogy Iglórol kellett Eperjesnek ágyumestereket kölcsönkérni, hogy velük a puszkagyártás, de inkább ágyüöntés és javítás körül felszaporodott munkát elvégeztessék, a mi a város vezetőségének azt a gondolatot adta, hogy a puszkapor készítést és ágyüöntést külön-külön szakemberekre kell bízni, a mi ekkor meg is történt, és a «Zeugs-Artillerie» 1519-ben Eperjesen kettéválasztott. Ekkor János pixidarius mellett van egy György nevű anyagszertüzér, a kinek egyedüli feladata a puszkaporkészítés volt, ennél fogva neve sem pixidarius, hanem «pulverum magister». Azonban daczára az anyagszertüzérség széjjelválasztásának, a személyzet még így sem győzte a munkát és az iglói pixidáriusok ebben az évben is Eperjesen dolgoztak s kisegítő munkájukért 68 dénárt kaptak.

Puszkaporgyártásért és anyagért György mester ebben az évben 33 frt 39 dénárt kap. Mihály városi szolgától 2 frt ára salétromot, a bodnártól pedig a rendes áron, 6 dénárért egy puszkaporos hordót vesz a város.

János ágyüöntőmester jövedelme évről-évre csökken, a mi talán annak tulajdonítandó, hogy már elöregedett, már nem tudott dolgozni. Ebben az évben mindössze csak 12 dénárt kap, azt is borralaló fejében, tehát ajándékképen.

A mi a lőfegyverek beszerzését illeti, egy 14 dénáros puszkát vesz a város, meg egy hosszú ágyut, a mit németül közönségesen schlang-nak, magyarul *csatakigyó*-nak neveznek. Ez az egy csatakigyó maga hatalmas összegbe, 53 forintjába került a

városnak, tehát az akkori fogalmak szerint valami kiváló alkotásnak kellett lennie.

1520-ban a puszkapor ára lejjebb szállt, egy mázsa ára ekkor csak 10 forint volt, míg 1518-ban 15 frt volt az ára. Ebben az esztendőben összesen 24 frt 17 dénár ára puszkaport vesz a város, ezt a pénzt, 42 dénár kivételével, mind György puszkapormester kapta. Ekkor, úgy látszik, a város a bástyatornyokat is megrakatta lőfegyverekkel, mert a tornyokba való puszkapor szállításáért nyolcz dénárt fizetett.

Vasgolyókat 8 dénárért vesznek; a kannaöntő, a ki ezeket a golyókat megöntötte, 25 dénár jutalmat kapott. Ezeknek a golyóknak az elraktározására egy ládát készíttetett a város 18 dénárért. Ebben az évben ugyan egyetlen egy lőfegyvert sem vesz a város, azonban az ujonnan beszerzett csatakigyó már is javításra szorult, a mi a városnak 13 frtjába került, az év későbbi részében még 19 forintot fizet a város a csatakigyóért, hogy azonban javításért-e, vagy más valami czimen-e, azt a számadáskönyv nem mondja meg. A csatakigyónak valószínűleg a város valamelyik bástyájára vagy tornyára való elszállítása 1 frtjába került a városnak.

1520. karácsonya előtt a város pixidáriusai valami Malcher nevű úrnál dáridót csaptak, a melynek árát azonban a város talán karácsonyi ajándékképen, megtérítette. Különben az egész multság csak 25 dénárba került.

Ebben az évben János ágyumester neve már elő sem fordul a számadáskönyvben, a mi annak a jele lehet, hogy ebben az esztendőben már semmit sem dolgozott s így persze nem is keresett.

Az eperjesi tüzéranyszertár történetében két okból nevezetes esztendő az 1521-ik. Először azért, mert a város tüzérsége ekkor, hogy úgy mondjuk: nyilvánosan szerepel, részt vevén a török elleni hadjáratban. Másodszor, Eperjes puszkapormalma, a mely főleg az utolsó években erősen igénybe volt véve, immáron javításra szorult.

1521-ben Kálnay Mihály kapitány vezérlete alatt Eperjes városa az egyetlen hadba szállandó tábori ágyú mellé felfogadott tüzérral és segédszeméllyel együtt összesen 32 embert

állított ki. A két hónapra felfogadott táborig tüzmeister Breszler Mihály zsoldja összesen 6 frt volt, a mihez 10 dénár borralót kapott. Természetbeni járandósága egy dolmány ruhára való $6\frac{1}{2}$ öl posztó volt. Mindezek ellenében azonban tartozott a várostól egy forintért egy kézi puskát venni. Breszler mellé adva egy János nevű kovács, a ki őt mint anyagszértűzér kísérte. Ennek a város ajándékba adott egy szintén 1 frt értékű puskát. Ezt a sereg mellé adott táborig ágyut három ló húzta, a melyeket a sereg kapitánya, Kálnay vett 11 forintért. Az ágyu lovai mellett kocsisként egy Lukaczka Jakab nevű ember volt alkalmazva, a kinek járandósága havonként 75 dénár, két hónapra tehát, a mennyire felfogadták 1 frt 50 dénár volt és dolmány ruhára ez is $6\frac{1}{2}$ öl posztót kapott. Ez a három ember volt tehát a — tüzérség.

Hogy a nehéz sulyt hordozó ágyukerekek rendeltetésüknek megfelelőhessenek, vaslamezsekkel lettek beborítva és így megerősítve. Az ágyuhoz való golyókat külön ládában szállították, a melynek tetejét a hadba indulás előtt az eperjesi egyik asztalos 22 dénárért javította ki.

Feltűnő, hogy a hadjáratra a számadáskönyv szerint csak 45 dénár ára puskaport vittek. Ennek magyarázata az lesz, hogy ekkor már a nagyobb városokban lehetett puskaport kapni, így hát nem volt értelme a veszélyes robbanó anyagot Eperjesről az egész országon végig hurezolni.

Érdekes tétele a számadáskönyvnek, a mely elmondja, hogy néhány dénárért az ágyunak puskaporral való megtöltéséhez egy mértékegységet («mensura», valami ürmérték lehetett) vettek. Ezzel adagolták az ágyu megtöltéséhez a puskaport.

Meg kell említenünk még azt is, hogy Eperjes városának az 1521. évi török elleni hadjáratban való részvétel 423 frt 84 dénárjába került.

A mi a puskapormalmot illeti, annak vagy a nagymérvű használattól, vagy a régiségtől, a fa alkatrészei kezdtek romlani, a melynek rendbehozásához a város 65 dénár ára deszkát vesz és egy ácsnak, a ki a malom kijavításán és karbantartásán dolgozott, 10 dénárt fizet.

Az 1521-ik esztendőben 29 frt 52 dénárért vesznek puska-

port, ebből Gál trombitás kap 5 frtot, György mester pedig 7 frt 50 dénárt.

Daczára annak, hogy már vasgolyókat is öntetett Eperjes városa, még mindig gyártatnak kőgolyókat is. Ebben az évben Kristóf kőfaragómester négy ízben összesen 2 frt 01¹/₂ dénár ára ágyuhoz való kőgolyót faragott.

A fenyegető török veszedelemre való tekintettel a város Zápolyai János erdélyi vajdát segíti tüzérségi lőszerrel. Így 9 frt értékben négy mázsa ólmot és 8 frt értékben egy mázsa puskaport ad neki «subsídium»-ként, a miből azt is látjuk, hogy a puskapor már ismét olcsóbb lett.

Egyik ágyuhoz, valószínűleg a csatakigyóhoz 6 dénár ára olajat szerzett be a város, két kézi lőfegyver javításáért pedig 32 dénárt fizetett.

Ebben az évben lőfegyver beszerzés is van. Egy szakállast vesznek 25 dénárért és nyolcz kézi lőfegyvert 6 frt 32¹/₂ dénárért.

Mint nevezetes esemény felemlítendő, hogy a város ebben az évben az egyik ágyuját kifestette. Sajnos, a számadáskönyv nem részletezi azt, hogy vajjon egyszerű mázoló munkáról van-e szó, vagy pedig valami képet, szóval művészi alkotást, talán épen a város czímerét festeti-e a város épen arra az ágyura, a melyet a török elleni hadjáratra küldött el. Maga a festetés 50 dénárjába került a városnak.

1521. után mintha egy bizonyos fokú anyagi kimerülés vett volna erőt Eperjes városán, mert noha 1522-ben még meglehetősen sokat áldoz hadi célokra a város, már 1523—24—25-ben alig néhány forintra rúg a hadi, helyesebben a puskapor költség. Csak 1526-al lendül fel ismét az eperjesi ágyuöntőház és puskapormalom forgalma, a mikor a nemzettel együtt Eperjes is Mohács elé készült. A mint azt már e folyóirat egy korábbi évfolyamában már megírtuk, a város már teljesen fel volt készülve arra, hogy a világtörténelmi jelentőségű mohácsi csatában részt vegyen, azonban az utolsó perczben hadieréjét otthon tartotta és inkább pénzzel váltotta meg magát, de az előkészületek maguk is sok pénzt emésztettek fel.

1522-ben az előző évben elhasznált puskapor pótlására

28 frt 20¹/₂ dénár árát vesznek, ebből 6 frt 56 dénár árát György mester készített, 3 frt 37¹/₂ dénár árát Gál trombitástól szerzik, a többit pedig közvetlenül a puskapormalomból.

Ebben az évben a puskapor ára hatalmasan felszökött, ugyanis egy mázsa ára 19 frt 12 dénár volt. Az idén salétromot is vettek Kassán, melynek ára a fuvarral együtt 40 dénár volt. Ekkor a nádornak is küld a város puskaport ajándékba, melynek szállítása maga három forint volt.

Ezen évben golyókat is öntet a város. Az öntő munkadíj czímén 10 dénárt kap.

Egyetlen kézi lőfegyver beszerzése 88 dénárjába került a városnak.

1523-ban a puskapormalomban már ismét valami javítani volt, mert a város 21 dénárért egy tölgyfa gerendát vesz.

1523—24-ben összesen 29 frt 78 dénárnyi puskaport vesznek, a mely úgy látszik az 1525. és 1526. évi török elleni hadjáratokhoz volt szükséges. Salétromot 96 dénárért vesznek. 1523-ban puskáért 1 frt 50 dénárt adnak ki, ezen összegből egy forintért a városi szolgától vesznek egy puskat.

1524-ben Egerbe adnak el egy lőfegyvert, a melyet valami Albert nevű szállított oda 1 forintért.

1525-ben részt vesz a város a török ellen hirdetett hadjáratban egy ágyuval, a melyet a város a királynak Budára küldött. Az ágyunak lafettába való beágyazása, a lafetta céljaira szolgáló tölgyfagerendával együtt 1 frt 13 dénárba került. Egy ló húzta Budára az ágyut, ez a ló 80¹/₂ dénárba került, a kocsisnak posztóra 1 frt 11 dénárt adtak. Ebben a hadjáratban való részvétel tehát nem nagyon vette igénybe a város anyagi erejét. Azt az ágyut, a melyet a város 1525-ben Budára küldött, a következő (1526.) év májusában visszaszerezték, azonban a Budáról való hazaszállítás 4 frt 97¹/₂ dénárjába került a városnak.

1526-ban, a középkor utolsó évében a puskapormalom tatarozása és felszerelésének kiegészítése veszi kezdetét, mely átnyúlik az ujkor első évébe 1527-be is. A puskapormalomhoz egy fatönk beszerzése 40 dénárba, fagygyu és egy puskaporszita vétele 24 dénárba került, végül a város egyik kannaöntője a

puskapormalom részére valami serpenyőt vagy talp-féléket öntött, a mely munkáért 1 forintnyi jutalmat kapott. Egy rakás fát is vesznek 10 dénárért puskaporszárítás czéljaira.

Puskaport ebben az évben 12 frt 35 dénár árát vettek, a puska gyártáshoz pedig 34 dénár ára faszenet.

György puskaporkészítő mester helyett most valami Simon nevűvel találkozunk, a kivel 8 frt 35 dénár ára puskaport készített a város.

Egy tábori ágyu (bombarda *viatoria*) javítása 8 dénárba, egy szakállas puska kovácsolása («*cusio*» tehát nem öntés) két forintba került. Végül a kovácsnak néhány szakállas ágyu kovácsolásáért és készítéseért 45 frtot fizettek.

Az 1526-iki mohácsi vésznapra Eperjes városa is készülődött. A mint már ezen folyóirat lapjain elmondtuk, Lénárd tüzemester vezetése alatt tüzérség is ment volna a török ellen, azonban a sereg is, a tüzérség is otthon maradt, mert mint már említettük a város a hadjárat alól pénzen váltotta meg magát.

Ezzel a középkor második és utolsó részéről az eperjesi ágyuöntőházzal és puskapormalommal foglalkozó akták lezáródnak. Végig kísértük ez intézményeket születésüktől fogva virágkorukig és láttuk, hogy a két intézmény a középkor utolsó évtizedében kulminál. Ekkor fejtik ki a legnagyobb fokú működést és mondhatni, hogy a puskapormalom ekkor éppen úgy virágzik, mint az öntőház, a mit az alábbi statisztikai összehasonlítás is igazol.

Ugyanis, ágyu és puska kiadás volt:

1515-ben	10 frt	—	dénár,	puska	—	frt	—	dénár
1516-ban	9	«	05	«	«	15	«	74
1517-ben	48	«	25	«	«	25	«	15
1518-ban	26	«	67	«	«	26	«	52
1519-ben	53	«	—	«	«	33	«	39
1520-ban	—	«	—	«	«	24	«	17
1521-ben	6	«	62	«	«	29	«	52
1522-ben	—	«	88	«	«	28	«	20
1523-ban	1	«	50	«	«	11	«	72
1524-ben	1	«	—	«	«	08	«	06
1525-ben	—	«	—	«	«	—	«	—
1526-ban	47	«	—	«	«	12	«	35
Összesen	203	frt	97	dénár,	puska	214	frt	82

Eperjesen 1526-al nem szakadt meg a középkorral való kapcsolat. Ez az év inkább ideális határvonal, mert voltaképen a város még ezután is jó ideig ugyanazt a belső életet éli, mint eddig. A mint a számadáskönyvekből látjuk, a város pl.: 1527-ben is tovább fejleszti puskapormalmának felszerelését. Üstöket, fát, gerendát, mozsártöröket szerez be, a malom romladozó tetejét javíttatja, salétromot, faszenet, puskaporos hordókat, a város tornyaiba való puskaporos ládát, puskaporos flaskókat szerez be, szakállas ágyut öntet, ágyukat lafettába ágyaztat, Simon puskaporos mesterrel puskaport készített, szóval 1526-al az eperjesi arzenál működése sem meg nem szakad, sem meg nem bénul.

1528-ban például, a mikor a város a Zápolyai János király elleni hadjáratokban Kaczianer oldalán részt vesz, ismét nagy szerep jut tüzérségének, mely a XV—XVI. századokban különben is a városokból került ki. Ekkor néha 100—150 zsoldost állít ki a város a maga zászlaja alatt, a kik mellé megfelelő tüzérség járul. Ezekben a hadjáratokban a város tüzmesterei: Kucze Miklós («pixidarius»), Off der Awen Bálint («bombárdarius»), Knobloch Jakab («magister bombarde» és «pixidarius»). Melléjük vannak adva: György és László kovácsok. «Fahrkanonier»-ok: Cascher Lénárd, egy Mihály nevű lengyel, Scholtis György és egy Gábor nevű. E német nevű és valószínűleg német származású tüzérszemélyzet mellett legalább az ágyúk magyarok. Így egyiknek neve pl.: «Vitéz» («Withes») volt.

Ekkor (1528—29-ben) már két puskaporgyártó mester működik Eperjesen, ú. m. Szebeni Simon és egy Gergely nevű.¹

1529-ben egy lengyeltől, továbbá a most említett Gergelytől és Szebeni Simontól 91 frt 48¹/₂ dénár ára puskaport vesz a város, míg ugyanekkor a rézágyuk öntéseért és anyagáért kerek 200 forintot ad ki. Azonban mint régebben, úgy most sem győzi az öntőde a munkát, mert György iglói ágyúöntőmester és egy segédje két ágyunak («wulgo falckenötel») öntéseért 55 forintot kap.²

Az ágyúöntő ipar ilyen nagymérvű fellendülése okozhatta

¹ Eperjes város levéltára 758.b. szám, 180—200. lap.

² U. o. 201—2. ll.

azt, hogy 1533—34-ben az eperjesi ágyuöntőházat át kellett teljesen építeni. Az átépítés adatai rendelkezésünkre állván, talán nem lesz érdektelen az új ágyuöntőház létrejöttével egy kissé foglalkozni, már csak azért sem, mert az adatok annak topographikus fekvését megközelítőleg meghatározzák.

Az eperjesi ágyuöntőház a feljegyzések szerint a kolostor körül feküdt, kolostor pedig ekkor csak egy volt Eperjesen, a karmelitáké, a mely a mai gör. kath. templom vidékén feküdt, ennél fogva a Sóvár-Kassa-felé eső kapu körül, a mai postapalota vagy püspöki palota környékén keresendő a régi ágyuöntőház helye.

1534-ben készült el és adatott át a használatnak az újra épített ágyuöntőház, melynek átépítési költsége a belső felszereléssel együtt 10 frt 22 dénárba került. Eltekintve a kőművesek, ácsok, napszámosok stb. munkájától, minket legjobban az érdekel, hogy milyen volt az öntőház belső felszerelése. A számadáskönyv megmondja, hogy az öntőházban, külön tűzálló teglából épített hatalmas olvasztó kemenceze volt, mely a földbe volt mélyesztve, s a kemenceze szájához, mint manapság a pék-kemenczékhez, néhány lépcsőfokon kellett lemenni.

A kemenceze mellett volt az öntőforma, továbbá valami nagyobb fajta fúró szerszám, a mellyel az ágyuk csövét fúrták ki. A nagyszűlyű ágyucsövek emelgetésére szolgáltak a menyezeten elhelyezett négy hatalmas gerendáról lelógó csigák és lánczok.

Ime így fest az eperjesi ágyuöntőház az ujkor legelején!

*

A lassu, de biztos fejlődés jegyében letűnt középkort felváltotta az ujkor, a gyorsabb fejlődés, a haladás korszaka, a melyben az eperjesi ágyuöntőház és puskapormalom, mely a XV. és XVI. században oly fényesen megfelelt rendeltetésének, lassanként elveszti jelentőségét és végül megszűnik.

Talán nem volt egészen érdemetlen, ha az egykori ágyu-műhelynek, a mely «Vitéz»-eket öntött a haza szolgálatára, ezt a kis emléket állítottuk, de ha a műhely nem is érdemlené meg ezt, mindenesetre megérdemli Eperjes városa, melynek derék és munkás polgárai a szorgalomban, igyekvésben, a művelődés terjesztésében, a haladásban sohasem állottak az utolsó sorban.

DR. IVÁNYI BÉLA.